

A MODERN MŰVÉSZET APOKALIPSZISE.

(Írta és fölolvasta *Kriesch* Aladár 1904 febr. 19-ikén az iparművészeti múzeumban.)

(Befejező közlemény.)

Íme, harmadik lovagunk, az apokalipszis harmadik lovagja. Ez nem soká kéreti magát. Bátran előreugrat, jobbában a dárda, baljában hosszú harsona, melybe torka szakadtából fú belé. A sok cifra mez, sallang, tarka him csak úgy rí le róla; igaz, mellvérté csak papírlemez-ből van, töre is csak ezüstpapírral bevont, arzenikumon hizlalt paripáján a takaró meg pláne két ormótlan plakátból áll, de nem hiába, modern a legény, s ez illik neki rettenetesen, a népek talán mégis őt bámulják legjobban. Zászlóján rikító betűkkel e szó: *Kiállítás!*

Kiállítás, te a modern élet, a modern művészet soktornyú vára, fényes bástyája, egyedüli menedékhelye, téged is megostromolunk tehát? Téged is porba akarnánk tehát dönteni kegyetlenül?

Bizony pedig megostromolunk téged is, mert az igazságnak vagyunk alázatos harcosai s te vitted belé a legtöbb hazugságot a modern művészetbe.

Az elsőt mindenekelőtt s mindenek között a legvégzetesebbet, hogy a modern ember a művészetet csak te benned, a te falaid közt keresi s téged ismer el művészi törekvései feltétlen és egyedüli letéteményesének. Pedig te nem vagy egyéb hivalkodásnál és kevélykedésnél, már pedig ahol e két gonosz szellem megjelenik, ott a művészet búsan arcára vonja fátylát s csöndesen odébb áll.

Tiszteljünk-e téged, hálát adván néked, hogy legalább megmentetted az emberiség számára a művészet utolsó, foszladozó roncsait, vagy megvádoljunk-e, amiért minden legcsekélyebb művészi alkotásunkba belé oltottad a hitvány személyes hiúság romboló bacillusát s azt életképtelenné tetted?

Sem egyiket, sem másikat nem tesz-

szük. Tudjuk jól, hogy te is csak onnan származol, a honnan társaid s egy emlőn nevededtél velük. Sőt azt is beismerjük készséggel, hogy néha talán egynemelyekkel, a legnaivabbakkal és legromlatlanabbakkal, jót is szoktál cselekedni. Csak arra kérünk, alázkodjál meg s ne tekintsd magad soha célnak, hanem csupán szerény eszköznek, még pedig a leggyakrabban igen-igen rosszul megválasztottnak.

Pedig tényleg, a modern művészetet kiállítások nélkül már el sem tudnók képzelni s nem tudom, hogy mihez kezdenénk mi szegény művészek, ha a kiállításokat hirtelenében mind becsuknák.

S mindennek dacára mégis, mit eredményez az, hogy mi majdnem kizárólag kiállítások számára dolgozunk? Először azt, hogy többnyire efemer, elhirtelkedett dolgokat csinálunk, lázas sietőséggel megszábot terminusra dolgozván, melyek tehnikailag sem lehetnek elég becsületesek, mert sem az asztalos nem ér rá fáját hónapokig szárogatni, mikor körmére ég a dolog, sem a festő nem állíthatja félre festményét legalább egy esztendőre, mielőtt azt befirniszelné, hanem bekeni azt azon frissében a vernissage-on; másodsor meg azt, hogy nem őszinte és szerény eszközökkel kívánunk hatni, mert hiszen a kiállításon első sorban annak van sikere, ami rikít és kiabál, hanem pose-sal és bombasztal. Így aztán már odáig jutottunk, hogy egész kiállítási stílus fejlődött ki, mert gyakran még a legerősebbek lelkét is félrevezeti önkéntelenül az a gondolat, hogy munkájának okvetlenül „hatnia“ kell!

Pedig az igaz művészet mindig a legegyszerűbb s legszerényebb eszközökkel hat; nem akar sohasem többnek látszani, mint a mi; amit kimond, megmondja cikornya nélkül, de határozottsággal; annál jobban irtózik a hazugságtól, mennél cifrább és fényesebb köntösben jelenik meg az és nem gondol semmi, de semmi egyébbel, mint hogy feladatát és kötelességét becsülettel betöltse.

És ezen kívül mily kegyetlen veszéllyel jár a művészre nézve a személyes hiúságnak és dicsváagnak az a folytonos csiklandozása vagy ostorozása, mely a kiállítások nyomán kél! Mily meddővé, sivárrá, termékletlenné teszi a lelket az az állandó gond és aggodalom, hogy mit mondanak majd munkájához az emberek, mit írnak róla az ujságok?

Az a zsibbasztó tudat, hogy neki okvetlenül szerepelnie, érvényesülnie kell, és legbiztosabban akkor érvényesülhet, ha túlbőgi, lekonszurrálja vetélytársait!

Nem, nem, mi itt hamis isteneknek áldozunk! Térjünk vissza erről az útról, itt nem teremhet igaz művészet! Kereszük fel egyszerűen az életet, dolgozzunk az életnek!

Hajdan is voltak elismert művészek, akik kiállítások nélkül lettek azokká s akiknek nem kellett folytonosan beteges ambícióval küzdeniök, hogy felszínen maradjanak. Hisz a művészetnek nem szabad amolyan kutyafuttában élvezett ingyenc-falattá válnia, becsületes házi kenyér legyen az, melyet naponta fel kell lelnünk otthonunkban, életünk minden nyilvánulásában.

Feladatot a művészeknek! Feladatot az élet szükségleteihez képest, kicsinyt vagy nagyszabásút, de életerejében sohasem jelentéktelent! Hadd dolgozzék rajta a művész az egész világról megfeledkezve, zavartalanul és ájtatosan, csak művének minél nagyobb tökéletességére gondolva! Hadd érezze munkája közben, hogy amit tesz, nem fölösleges, de szükséges, érezze tisztán, hogy munkájának mi a hivatása, rendeltetése és akkor majd lassan-lassan ismét el fog jönni az az idő, mikor a művész többé nem önmagát, hanem csak munkáját fogja látni.

Talán el fog jönni akkor egyúttal az az idő is, amikor eszünkbe fog jutni, hogy hajdanta, réges-régen, olyan dolgokat is hozott létre az emberiség művészi ihlete, melyek a legnagyobb kiállítási csarnokba sem férnek be s melyekről azt sem tudjuk, kicsoda, micsoda ember fia csinálta,

pedig koruknak s az őket alkotó nemzedéknek leghatalmasabb, megdöbentő s fenségükben ránk nézve már szinte érthetetlen emlékeit képezik. A mi pogány elődeink márványoszlopos templomcsarnokairól s a középkor misztikus katedráljairól beszélek. S ne feledjük el, hogy azokban az időkben, melyek ezt a nagy művészetüket hagyták reánk örökségül, ez a mi modern művészetünk, a mindennapi élet polgári művészete, amelylyel mi oly nagyra vagyunk, csak amolyan járulék, alamizsna, melyet egy gazdagságában bőséges kéz osztogatott útközben, midőn urána kistenének dicsőítésére annak anyaszentegyházába járult.

Pedig a mai korban is mind nyilvánvalóbb lesz a törekvés, hogy a kapcsot művészetünk és életünk közt helyreállítsuk és megerősítsük. Meglátszik ez mindenekelőtt onnan, hogy iparkodunk kiállításainkat is kivetkőztetni vásárszerű jellegűkből s helyökbe a mindennapi lét, az otthon képmását tenni. Itt is jó példával az iparművészeti kiállítások járnak elől, a dolog természeténél fogva. De itt is nagyon sok a kivánni való, különösen harmónia tekintetében. Bizony a legtöbb kiállítási szobában nem volna valami kellemes éllakni. S aztán még egy főbenjáró hibáról kell megemlékeznünk: mindig csak egyes, kiszakított szobákat mutatunk be, ahelyett, hogy teljesen kiképzett, egyszerűbb vagy gazdagabb lakástípusokat állítanánk fel. Pedig erre volna legelső sorban szükségünk. Az efféle kísérletből még az építész is okulna.

De hát mindez csak kiállítás marad s magán viseli az erőltettségnek és ideiglenességnek lealacsonyító és elértéktelentítő bélyegét. Öszinte, organikus és állandó, szolid művészetre van szükségünk. Tépjük le tehát harmadik, fennhéjázó lovagunk dárdájáról is habozás nélkül azt a hivalkodó szót, hogy „Kiállítás“ — s tegyük helyébe azt a másikat, hogy „Élet“, amely szó azt jelentse, hogy ne keressük mi a művészetet ama hívságos, sivár csarnokokban, hanem

körülöttünk, minél közvetlenebb közeliünkben, otthonunkban és mindenekelőtt saját lelkünkben és szívünkben!

S most végül itt közeleg negyedik lovagunk. Az apokalipszis utolsó lovagja. Mily furcsa látomány! Mintha sündisznó mászott volna a ló hátára! Igazi ne nyúlj hozzám! Elöl-hátul kegyetlenül körül van vértézve szeges-tüskés páncéllal, hogy még füle sem látszik ki belőle, csak-hogy drága testének valahogy bántódása ne essék! Lova úgy fújja a tüzet, mint valami sárkány, ő maga pedig gyűlölködő, irigy pillantásokat vet mindenfelé, dárdáját leeresztve, harcra készen tartja, hogy irgalom nélkül keresztüldöfje vele vetélytársát! Dárdája fokán e szót viseli, hogy: *Pályázat*.

Ennek a kegyetlen, sárgaképzű lovagnak a szülőanyja az a görcsös törekvésünk volt, hogy a művészetből mindig csak a legjobbat, de a legeslegjobbat kapjuk a sok közül. Persze úgy értelmezvén a dolgot, hogy minden egyes embernek van külön művészete — s a kié a legjobb, a legtökéletesebb, azé kell nekünk, az legyen a mienk! S mégis mit tapasztalunk? Minél több, minél szigorúbb a pályázat, minél nagyobb a megrostálás és selejtezés, annál silányabb az eredmény, annál élettelenebb és művésziatlenebb a végül eléállított munka! Mert a művészet nem szereti a küzdelem tikkasztó zaját s nem a csapásra lesújtó öklöket; még kevésbé a gyűlölködést s az irigységet a szivekben s a hiú, hitvány énnék gyarló felmagasztalását, nem a vetekezésnek legnemesebb formáit sem és legkevésbé a győző és legyőzött lelkének a diszharmoniaját; a művészet ott tanyáz verőfényes, derült, tiszta magaslatokon, ahol minden csupa összhang, szeretet és béke, és ahol az emberek kézbe kéz, együttesen — hallelujázva — munkálkodnak azon, hogy művészetük által tanubizonyságot tegyenek igaz emberi mivoltukról!

Mily döreség és vakmerőség kell ahhoz, egy más ember lelkének munkájába,

alig hogy az megindult, belényúlni, azt megakasztani s aztán kategorice kijelenteni, hogy az mennyit fogott volna érni, ha majd elkészült volna!

Hisz láthatjuk ezt bármely művész-társunk munkálkodásánál: a legodaadóbb megfigyeléssel és jóakarattal sem vagyunk képesek intenciójába behatolni, munkája megkezdésétől annak befejezéséig napról-napra újabb meglepetések várnak reánk, a jó vázlatból rossz munka lesz és megfordítva előttünk teljesen érthetetlen módon és kideríthetetlen okokból.

S mindez csak a kiindulási pontnak alapjában véve elhibázott és hamis voltából származik. Mindenki csak a maga kicsiny énjének a művészetét látja, arra esküszik. Állandóan mint vetélytársak dolgozunk, és sohasem mint testvérek. Pedig minél nagyobb szabású a feladat, annál kézenfekvőbb lesz a testvéri együttmunkálkodás szükségessége, de nincsen az a legkisebb és legegyszerűbb feladat sem, amelynek ez az önzetlen összemunkálkodás hasznára ne válnék!

Gondoljuk csak fel, milyen lélekkel fogunk neki egy pályázatnak a megoldásához? Elmerülünk, elmerülhetünk-e zavartalanul feladatunkba? Nem jut-e minden tizedik percben eszünkbe, hogy ez vagy amaz ezt a dolgot majd hogy fogja csinálni, a harmadik amabban igen erős, hogy is fogjunk neki, hogy azt a másikat, kinek nagy chance-ai vannak, lefőzzük? Mit jelent lopva dolgozásunk, munkánk féltően való rejtgetése mások előtt, mintha főbenjáró bűnben járnánk? Bizony abban járunk is, ha talán nem is rosszhiszeműleg és tudtunkon kívül.

Vajjon a Parthenon, vagy a Theseion, vagy mondjuk a strassburgi dóm pályázat útján készült-e? Vajjon azoknak az embereknek jutott-e az csak egy percre is eszükbe, hogy azt másképp is lehetne csinálni, hogy azt talán valaki más jobban meg tudná oldani? Nem; hozzáfogtak százan és ezereken — mindnyájan — együttesen és testvériesen, mindenkit egy

közös nagy cél vezérelt, egyik is, másik is hallgatott az okosabb szavára, mind-egyikük elvégezte azt, amihez legjobban értett s úgy, ahogy csak tőle tellett s hosszú évek verejtékes, de örömteljes munkája után ott állott végre készen, fenséges harmóniájában az emlék, az ember isteni voltának bizonyosságául és dicsőítésére.

Pedig tudom, hogy jóakarattal vezérelte az embereket akkor, midőn a művészi pályázatokat kitalálták, vagy legalább is nagyon igazságosak akartak lenni.

Mert hiszen, úgymond, hogyan ismerjük meg az eddig még nem szerepelt újabb nemzedék tehetségeit, ha nem nyújtunk neki ehhez épen a pályázatok által módot? Ez mind igaz lehet. De vajjon nem sokkal szebb és sikeresebb módja-e a megismerhetésnek és érvényesülésnek az, midőn az öregebb, a tapasztaltabb művész magához veszi a fiatalabbat, alkalmat nyújt neki a kifejlődéshez, oktatja, szeretettel vezeti, munkáját megosztja vele s végül ráhagyja művészetét örökségül.

A mai visszás művészeti állapotoknak az az eredménye, hogy mindenki *teljesen előlről kezd*, mindegyikünk valami merőben újat, különállót, eddig még nem látottat, individuálisat akar alkotni. Mindnyájan újból, pusztán a magunk erejéből, a hegy tövéreől kezdjük az orom megmászását, így aztán persze egyikünk sem juthat fel nagyon magasra; hajdanában pedig az egyik nemzedék zavartalanul ott vette fel a munkát, hol a másik elhagyta, nem tagadta meg elődjeit, s az egy nemzedék minden egyes fia is közös célért buzdult, egy irányban indult, vállvetve és énje kicsinységének érzetében, mikor művészetről volt szó, s így aztán el is érhatték a tetőt.

Mert ők művészetükkel csakugyan mindazt akarták kifejezni, ami bennük nemes és jó volt, fel akartak általa emelkedni istenükhöz s így a gyarló, lehelletszerű, személyes lét hívságáról könnyen megfeledkezhettek!

Meddő hírnév, szálnalmas hiúság, hogy megtréfáld te az embereket! A pusztta fővenyébe vagy a tenger tornyosuló síkjába akarjuk vésni nevünket ércbetűkkel az örökkévalóság számára s legnemesebb, legdicsőbb alkotásaink a legsötétebb rejtélybe burkolvák! Ki mondhatná meg teljes bizonyossággal, hogy vajjon Shakespeare nem volt-e közönséges iszákos és mulatozó legény, kinek csak tévedésből varrták nyakába ama halhatatlan, egész külön világot magukban foglaló — műveket? Élt-e valaha Homeros, kit vaknak és koldusnak mondanak, vagy nem tett-e épen ez a név koldussá egy másik nevet, ama költemények igazi szerzőjeét? Feljegyezte-e a krónika a legmagasztosabb képzőművészeti alkotások megteremtőinek nevét? Tudja-e valaki, hogy ki hozta létre a „Julia szép leány“, vagy a Rákóczy-ballada Petőfinkénél is ékeesebb sorait? S ha tudnók is, ha fel is vannak részben jegyezve a nevek, mit érünk velük?

Csak cselekedeteink élnek örökké s a név, az név marad, a pusztában elhaló üres hang. S az örökkévalóságot egyedül úgy szerezhetjük meg magunk számára, ha a bennünk élő örök törvény tiszta tudatában nyugodtan hajtjuk le fejünket az istenség ölébe.

Ne vetekedjünk tehát, ne haladjunk hiú ábrándok után és ne pályázzunk!

Hiszen ha tíz juror ítélkezik egy pályamű fölött, mind a tíznek más-más, tisztább vagy homályosabb, fogalma van a megoldandó dolgról. Már most minél eredetibb, minél sajátosabb a tizenegyediknek, a pályázónak a munkája, annál kevesebb a valószínűség arra nézve, hogy a tíz elsőnek a felfogásával találkozassék. Aminthogy tényleg látjuk is, hogy az igazi nagy, önálló művészegyéniségek, kiknek röptét a köznapibb szellem követni nem tudja, a pályázatokon rendszeren el is buknek. Elbuknak s néha el is vérzenek. Intő például szolgálhatnak nekünk erre nézve a közelmúlt szomorú emlékei.

De hát mit tegyünk, hogy ha nem pályázhatunk? Hogy oldjuk meg nagy feladatunkat pályázatok nélkül, mikor a pályázat nélkül való megoldás még sokkal igazságtalanabbnak látszik?

Igazságtalannak látszik, mert nem tudunk együtt munkálkodni. Igazságtalannak látszik, mert mindenki csak önmagára s nem a munkának lehető legnagyobb tökéletességére gondol.

De próbáljuk meg csak egy percre személyes hiúságunkat félretenni s magunkat teljesen, feltétlenül egy nagy közös cél szolgálata alá rendelni, próbáljuk meg ezt mind, a hányan vagyunk, ha egynek vezetnie is kell, de az ilyenkor magától, erőszak nélkül is kiválik, a többiek kövessék híven és odaadással s a kellő helyen és időben, igazságuk s tehetségük tudatában, érvényesítsék saját felfogásukat is, de mindig csak a nagy közös cél és feladatra való tekintettel, és akkor egyszerre meg fog szünni az igazságtalanság nyomasztó érzése, nem lesznek többé kérkedők és zúgolódók elnyomtatásukban és diadalmaszkodásukban egyformán tehetetlenek és pályázat nélkül — sőt csakis így — fognak létrejönni igazi nagy, senki által kétségbe nem vont, művészi alkotások.

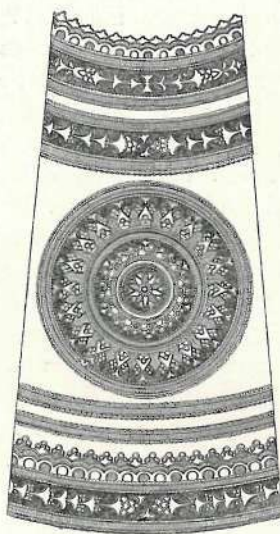
Ragadjuk meg tehát negyedik, ellenszegülő lovagunkat is csatoljuk le vállairól vértetét, csavarjuk ki kezéből

dárdáját, tépjük le róla azt a rút szót, hogy „Pályázat“ s tűzzük fel helyébe azt, hogy „Együttmunkálkodás“.

Mert az együttmunkálkodás, a megdönthetetlen közösségnek, az emberi nem közös isteni eredetének homályos sejtése vagy tiszta tudata egyedüli legtitkosabb rúgója az emberi társadalom minden legprimitivebb nyilvánulásának és legbonyolultabb szervezkedésének egyaránt, de még százszorta szükségesebb, elengedhetetlen alapfeltétele minden igazi, művészi munkának!

Elővezettük tehát a modern apokalipszis mind a négy lovagját, s zászlós kopjájukat másokkal cseréltük fel. Vajjon helyes és előnyös volt-e a csere: annak megítélését másokra bízuk.

Mégis arra kérjük még a t. hallgatóságot, fogadja jó szívvel e szerény fejtegetéseinket és higgye el nekünk azt, hogy épenséggel nem célunk okatlanul megtámadni a fennállót s azt botorul lerombolni, anélkül, hogy jobbat, tökéletesebbet állíthatnánk helyébe, de szívlelje meg az elmondottakat s ha talál bennük egy-két igazságot, megőrzésre érdemest, úgy szőjje azt gondolataiban tovább, foglalkozzék vele szeretettel s akkor csakhamar el fogunk jutni oda, hogy művészetünk őszinte, örömteljes és vigasztaló lesz.

MAGYAR IVÓKÜRTÖK VÉSETT ÉKÍTMÉNYE, KITERÍTVÉ. UNG-BEREGMEGYEI KANÁSZOK MUNKÁJA.

Magyarország történelmi emlékei az ezredéves kiállításon c. műből.